

EKÜMENİK KONSİLLER

Pr. Marc Madrigal

EKÜMENİK KONSİLLERİ

© 2015 Marc Madrigal ve Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

Bütün hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü yazarın yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz.

ISBN (XXXXXXXXXXXXXX)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
İZNİK KONSİLİ	9
KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ	17
EFES KONSİLİ	23
KALKEDON KONSİLİ	31
İKİNCİ KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ	37
ÜÇÜNCÜ KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ	41
İKİNCİ İZNİK KONSİLİ	45
KAYNAKÇA	51

ÖNSÖZ

Hepimiz az ya da çok, Anadolu’da gerçekleşen Ekümenik Konsiller hakkında bir şeyler duymuşuzdur. Peki, bu Ekümenik Konsiller nedir? Niye önemliler? İsterseniz buradan başlayalım.

Hristiyanlığın ilk döneminden itibaren, birden fazla kilise cemaatini etkileyen dini ve ahlaki sorunlar, toplantılar ve meclislerle çözülmeye çalışılmıştır. Bu toplantılara verilen iki isim vardır: Konsil ve Sinod. Sinodlar, belirli bir bölgedeki kiliselerin, kendi yerel problemlerini müzakereyle çözmek için, yerel ruhanilerin bulunduğu toplantılardır. Konsiller ise, bütün kiliseleri etkileyen sorunları çözmek amacıyla toplanan meclislerdir. Bu konsillere ayrıca “Ekümenik” denilir. Ekümenik terimi Grekçe οἰκουμένη kelimesinden gelir ve anlamı “yerleşik dünya”dır. Bu kelimeden kastedilen şey, başta geçmiş dönemin Roma imparatorluğu olmak üzere, yerleşik dünyada kurulan kiliselerin ve episkoposlarının Hristiyan ilahiyatı, dönemin sapkınlıklarını ve ibadet düzeyiyle ilgili konuları tartışmak için toplandıkları meclislerdir. Konsiller sapkınlıkları ortadan kaldırmak; İsa’nın havarileri ve onların müritleri tarafından aktarılan öğretilere dogmatik ta-

nımlar getirmek ve inanç amentüleriyle bu öğretişleri muhafaza etmek için toplanmışlardı.

Hristiyan tarihinin ilk konsili İznik Konsili değildir. Henüz Mesih İsa'nın havarileri hayattayken M.S. 50 yılında Kudüs Konsili diye bilinen konsil düzenlenmiştir. Mu-sevilerin Ferisi mezhebinden Hristiyan akımına katılan kişiler, Yahudi olmayan Hristiyanların kurtuluşa erişmeleri için sünneti şart koşuyorlardı. Bu sorunu tartışmak için bir araya gelen havariler böylece tarihin ilk konsilini düzenlemiş oldular. Petrus bu konsilde şu ifadelerle görüşlerini belirtti: "Öyleyse, ne bizim, ne de atalarımızın taşıyamadığı bir boyunduruğu, öğrencilerin boynuna geçirerek şimdi neden Tanrı'yı deniyorsunuz? Bizler, Rab İsa'nın lütfuyla kurtulduğumuza inanıyoruz; onlar da öyle." (Elç. İş. 15:10-11) Pavlus ve Barnaba, Yahudi olmayanların nasıl mucizevi belirtilerle birlikte Mesih İsa'ya iman ettiklerini aktardı. Mesih İsa'nın kardeşi veya kuzeni olarak kabul edilen Yakup ise konsilin kararını şekillendirecek ifadelerde bulundu: "Bu nedenle, kanımca öteki uluslardan Tanrı'ya dönenlere güçlük çıkarmamalıyız. Ancak putlara sunulup murdar hale gelen etlerden, fuhuştan, boğularak öldürülen hayvanların etinden ve kandan sakınmaları gerektiğini onlara yazmalıyız." (Elç. İş. 15:19-20) Böylece Konsil, gayri-Yahudilerin kurtuluşu için sünneti zorunlu kılmazken; Gayri-Yahudilere fuhuş, putperestlik ve putlara sunulan kurban etinden yeme konusunda bir yasak getirdi.

Havariler ve ilk elçiler, tüm kilise cemaatlerini etkileyen bu ilk soruna müzakere ve konsensüs ile çözüm getirdiler. Bu konsil aynı zamanda, daha sonra yaşanacak olan yedi Ekümenik Kon-

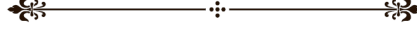
silin örneğini oluşturur. Nitekim sonraki yüzyıllarda oluşacak olan meclislerde, Kilise episkoposları aynı yöntem ve gelenekleri takiben meclisler oluşturacaklardı.

Anadolu'da düzenlenen 7 Ekümenik Konsil, Hristiyan ilahiyatını tanımlama açısından son derece önemli olmakla birlikte, aynı zamanda bu toplantılarda yaşanan anlaşmazlıklar, Hristiyan âleminin ilk mezhepleşmelerine de yol açmıştır. Örneğin, üçüncü konsilden sonra episkopos Nestorius ile birlikte Nesturî kiliseleri, (Asurîler ve Kldaniler) evrensel kilisenin geri kalanından ayrılmışlardır. Aynı şekilde dördüncü konsilin takibinde cereyan eden olaylarla birlikte, Doğu Hristiyanları (Ermeni Apostolik, Süryani Kadim, İskenderiye Kıpti ve Habeş kiliseleri olarak bildiğimiz kiliseler) Batı Hristiyanlarından ayrılmışlardır (Ortodoks, Katolik, Protestan kiliseleri diye bildiğimiz kiliseler).

Nesturî kiliseleri, ilk iki konsilin kararlarını kabul eder; Doğu Hristiyanları (veya diğer ismiyle Monofizit görüşünü destekleyen kiliseler) ilk üç konsili kabul eder. Batıda Katolikler ve Ortodokslar Yedi Ekümenik Konsilin kararlarını kabul eder ve konsillerin kararlarını yanılmaz olarak algırlar. Ortodokslar sadece ilk yedi konsili kabul ederken, Katolikler bunları takiben Batı'da düzenlenen konsilleri de kabul eder. Protestanların durumu ise biraz farklıdır. Reformcu ve Luteryen kiliseler ilk dört konsili kabul ederken, Anglikan kilisesi yedi konsili de kabul eder. Genel olarak Protestanlar yedi konsilin ilahiyatını ve teolojik öğretilerini kabul etmekte bir sakınca görmezken, kilise idaresi ve ibadet düzeniyle ilgili alınan kararları bağlayıcı olarak görmez.

Konsiller sadece Anadolu değil, aynı zamanda Hristiyanlık tarihi açısından da bu denli önemli olmasına rağmen, konsillerin içeriğini ve tartışılan konularını net ve anlaşılır bir dilde anlatan eserler bulmak, hele Türkçede, oldukça zordur. Umarım ki, bu yazı ile az da olsa bu açığı kapatma konusunda bir adım atmış olurum.

İZNİK KONSİLİ

Ekümenik konsillerin ilki, 325 yılında İmparator Konstantin'in emriyle İznik kentinde, Senatus sarayında düzenlendi. Konsilin konusu Arius adındaki Kuzey Afrikalı bir episkoposun sapkın görüşlerine nasıl cevap verileceğiydi. Konsile Hristiyan âleminde ün kazanmış birçok episkopos ve Kilise babası katıldı. Bunlar arasında "Noel Baba" olarak da tanınan Nikolas, tarihçi Eusebius, Mor Efrem gibi isimler de yer almaktadır.

Konsilin tartışmasını anlamak için Hristiyanlıkta Mesih İsa'nın ilahi kimlik kavramını biraz açmak lazım. Hristiyanlar için Mesih İsa, beden almış Tanrı Kelamıdır. Yuhanna 1:14'de dediği gibi, başlangıçta dünyayı yaratan Tanrı Kelamı, "beden alıp aramızda yaşadı." Günümüzün bir başka inancın terimleriyle paralellik kurma açısından: İsa Mesih Hristiyan inancında, kelâm-ı nefsinin fiziksel bir beden olarak dünyaya gelmesidir.

Arius dâhil bütün episkoposlar bu görüşü kabul ediyordu. Fakat ayrı düştükleri fikir, kelamın doğası ile ilgiliydi. Arius'a göre; Tanrı kelamı ezeli olmayıp, yaratılmıştı. Bu da, İsa'nın Kelam

doğasını meleklere benzeyen, yaratılan bir varlık haline getiriyordu. İskenderiyeli Alexandros liderliğinde karşı çıkan Teslisçiler ise, Tanrı Kelamının yaratılmamış ve ezeli olduğunu savunuyordu. Yine bir paralellik kurma açısından tartışmayı İslam tarihindeki kelimelerin ilahiyatı ile ilgili olan görüş ayrılıklarına kabaca benzetebiliriz: Allah kelamının yaratılmamış, ezeli olduğunu savunan “Eş’ari” görüşü Alexandros’un görüşünü anımsatır; Allah kelamının yaratılmış olduğunu savunan “Mutezile” görüşü ise Arius’un konumuna yakındır.

Her iki taraf Kutsal Kitap’tan ayetler ile görüşünü savunmakta gayretliydi, fakat Arius’un temel dayanağı olan Koloseliler 1:15 ayetinin yanlış yorumlandığı görüldü ve böylece Arius’u destekleyen 22 episkoposun 20’si Teslisçi tarafın görüşünü kabul etti. Koloseliler 1:15 ayeti: “Görünmez Tanrı’nın görünümü, bütün yaratılışın ilk doğanı O’dur.” der. Tartışmalar “ilk doğan” ifadesi üzerinde yoğunlaşıyordu. Arius’a göre bu ayet, İsa’daki Kelam doğasının yaratıldığını gösteriyordu. Bu görüşü aktarmak için homo-i-ousios (ὁμοιούσιος; benzer öz) kelimesini kullanıyordu. Teslisçi episkoposlar ise, Arius’un bu ayeti bağlamın dışında yorumladığını savunuyordu. Nitekim tartışılan bölümün diğer ayetleri, bahsi geçen “ilk doğan” kavramının fiziksel değil de, “miras hakkı” bağlamında kullandığını açıklamaktaydı. Yani ayetler, Kelam olan Mesih’in evreni ve dünyayı miras aldığı için “ilk doğanın” hakkına sahip olduğunu açıklıyordu. Teslisçiler Kelamın Tanrı özüyle birlik içerisinde ezeli olduğunu savunuyordu ve bunu açıklamak için homo-ousios (ὁμοούσιος; aynı öz) kelimesini kullanıyordu.

Episkoposlar bir konsensüse ulaşınca konsil bir ortak inanç bildirgesiyle sonuçlandı: “Her şeye gücü yeten, görölen ve görölmeyen, bütün şeylerin Yaratanı olan bir tek Baba Tanrı’ya inanıyoruz; Bir tek Rab İsa Mesih’e inanıyoruz: Tanrı’nın Oğlu, Baba’dan doğan Biricik Oğul, yani Baba’nın öz varlığından oluşan Tanrı’dan Tanrı, Işıktan Işık, gerçek Tanrı’dan gerçek Tanrı, yaratılmış değil, doğurulmuş, Baba’nın aynı öz varlığına sahip olan, Kendisi aracılığıyla gökteki ve yerdeki her şey yapılmış, biz insanlar için ve kurtuluşumuz için gökten inmiş, insan bedeni almış ve insanlar arasında yaşamış, sıkıntı çekmiş ve üçüncü günde ölümden dirilmış, göğe yükselmiş, dirilerle ölüleri yargılamaya gelecek olan O’dur; Ve Kutsal Ruh’a da inanıyoruz.”

Peki, Türkiye’de ve İslami kaynaklarda yaygın olan İncilin kitapları “masa sallamasıyla” seçildi ve diğerleri yakıldı rivayetlerine ne demeli? Konsilin hiç bir kayıtında böyle bir bahis geçmemektedir. Bu konuyla ilgili birkaç olası tez mevcuttur. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi araştırmacısı Alparıslan Yalduz, Arius’un aforoz edildiği bildiride, “kitaplarının ve mektupların yakılması” gibi sözler, İslami kaynaklarca İncillerin yakılması olarak yanlış anlaşılmış olabileceğini dile getirir. Fakat bundan daha ilginç ve alternatif olası bir açıklama bulmak mümkündür. 18. yüzyılda eserlerinde Katolik Kilisesini eleştiren Fransız filozof Voltaire İznik konsilini anlatırken şöyle bir açıklamada bulunur: “Kilise Babaları bu konsilde [İznik’te] Kutsal Kitap’a ait özün bölümlerle sahtelerini birbirlerinden ayırdı; hepsini altar [kilise sunağı] üstüne yerleştirdiler ve apokrifler kendiliğinden yere düştü” (Voltaire, Felsefe Sözlüğü, İznik Konsili). Bu beyanatın dayanağı olarak Voltaire’in gösterdiği referans, 17. yüzyılda yaşamış olan peder Philippe Labbe’ye aittir. Labbe bu il-

ginç rivayeti, Latince'den Fransızca'ya çevirdiği "Conciles" adlı eserinin 1. cildi, 84. sayfasında bir appendix [ek] olarak kaydeder. Labbe'nin dayanağı ise 9. yüzyılda yazılan "Synodicon Vetus" eseridir. M.S. 887'te yazılan "Synodicon Vetus"ta, tüm Konsiller listelenip kararlarından özetler verilmektedir. Bu eserde Kilise Babaları'nın kayıtları derlenmekle ve eserin 35. bölümü ve 29. sayfasında yazar tarafından İznik'le ilgili şöyle bir rivayet dâhil edilir: "Kutsal Kitap'a ait kanonik ve apokrif bölümler şu şekilde birbirlerinden ayrıldı; Tanrı'nın evinde tüm kitaplar kutsal sunak [altar] üzerine kondu, sonra da episkoposlar vahiy niteliği taşıyan [inspired] bölümler üste, kanonik olmayanlar [spurious] da alta geçsin diye Rab'be dua ettiler. Ve böyle de oldu" (SV, 887, vol.5, p.9). Synodicon Vetus'un yayıncısı bu rivayetin ilk defa 9. yüzyılda duyulduğunu açıklar. Duffy, Synodicon Vetus'ta bulunan ve diğer eserlerde yer almayan bu tarz rivayetlerin, yazar tarafından konsilin kararlarını ilahi açıdan meşrulaştırmak amacıyla dâhil edilmiş olabileceği sonucunu çıkarır. Elbette bu rivayetin tarihi bir geçerliliği yoktur.

Sonuç olarak Voltaire'in eserine giren rivayet bir şekilde İslam literatürüne aksettirilerek geçmiş olabilir. "Masa sallama" rivayeti Eusebius ve Athanasius'un aktardığı konsilin en eski kayıtlarında yer almamaktadır.

Bu konsille ilgili sıkça dile getirilen bir başka yanlış iddia, teslis veya üçlü birlik öğretisinin bu konsildeki kaleme alınan amen-tüyle "kurgulanıp" bir şekilde Hristiyan inancına sonradan empoze edilmesi iddiasıdır.

Aslında biraz Hristiyanlık tarihini araştırma zahmetine girecek bir kişi Teslis inancının, havarilerin yaşadığı dönemden günümüze kadar devam ettiğini gözlemleyebilir. Teslis veya Grekçe “triadas” kelimesini kullanan ilk Hristiyan ilahiyatçı M.S. 180 senelerinde yazmış olan Antakyalı Teofilos’dur. Teofilos teslisi şu şekilde tanımlar:

“...Yıldızlar yaratılmadan önceki üç gün, Teslisin, yani Tanrı, Kelâmı ve O’nun Hikmeti’nin örnekleridir.” (Autolycus 2:15)

Teofilos “triadas” terimini kullanan ilk Hristiyan düşünür olmasına rağmen, kendisinden önce yaşamış Kilise Babalarının alıntılarından, başlangıçtan beri Hristiyanların Tanrı Zatı (Baba), Kelâmı (Oğul) ve Ruhunun (Kutsal Ruh) tek Tanrının üç esası olarak kabul ettikleri görülmektedir. Teofilos’tan birinci yüzyıl İncil metnine geriye doğru giderek alıntıları sıraladığımızda, bu gerçek oldukça net anlaşılmaktadır:

❖ **MELİTO (M.S. 170):** “...Mesih, vaftizinden sonra... İnsan tabiatı bizim gibi gerçektir, hayalet değildir... Mucizeleri [ise] bedeninde saklı olan ilahi varlığı gösteriyor ve kanıtlıyordu. Hem Tanrı, hem de tam insan olduğu için, her iki tabiatının net ipuçlarını gösteriyordu... Vaftizinden önceki otuz yılda [ise]... Tanrılığının işaretlerini gizli tuttu, ama kendisi yine çağların öncesinden var olan gerçek Tanrı’ydı” (Sinali Athanasius, The Guide, 13).

❖ **İRENEYUS (M.S. 175):** “Ne var ki, gelmiş geçmiş diğer tüm insanlar hakkında söylenemeyecek şey, yani “O hakkıyla

Tanrı ve Rab'dir" [İsa hakkında söylenebilir]... Ve bu, kısmen de olsa gerçeğe erişmiş olan herkesçe kolayca anlaşılır" (Sapkınlıklara Karşı 3:19:1).

"Oğul, ezelden Baba ile aynı varlığı paylaşır ve başlangıçtan beri Baba'yı meleklerle, baş meleklerle, hükümranlıklara, paklılara... vahyeder" (Sapkınlıklara Karşı 2:30:9).

"Mesih İsa'nın Bir ve Aynı, Tanrı'nın Biricik Oğlu, Tam Tanrı ve Tam İnsan Olduğunun Havarilerin Yazılılarıyla Kanıtlanması" (Sapkınlıklara Karşı 3:16).

- ❖ **ŞEHİT JUSTİN (M.S. 150):** "Evrenin Babası bir Oğul'a sahiptir, O da ilk doğan Tanrı'nın Kelâmı'dır ve Tanrı'nın kendisidir..." (I. Apology, 63).

"Biz Kendisine [Tanrı'ya] ve de Oğlu'na (O ki, Tanrı'dan geldi, bunları bize öğretti ve iyi olup ona benzemeye çalışan diğer meleklerin ev sahibidir), ve peygamberliğin Ruhuna ibadet edip tapınıyoruz" (I. Apology, 6).

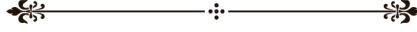
- ❖ **İGNATIUS (M.S.107):** "Hem bedensel, hem ruhsal olan bir hekim var: Hem doğmuş olan, hem de doğmayan. Önce acı çekti, şimdi kayıtsızdır (değişmeyen); Beden olarak doğan Tanrı, Meryem'in oğlu, Tanrı'nın Oğlu olan Rabbimiz İsa Mesih" (İgnatius'un Efeslilere Mektubu, 7:2).

- ❖ **KLEMENT (M.S. 90-95):** "Tavsiyemizi kabul edin ve pişman olmayacaksınız. Çünkü yaşayan Tanrı, yaşayan Rab İsa Me-

sih ve Kutsal Ruh'un hakkı için, seçilmişlerin imanı ve ümidi için bilin ki, yalnız geriye dönmeden alçakgönüllülükle ve bitmeyen tevazuuyla, Tanrı tarafından verilen buyrukları yerine getiren kişi, İsa Mesih aracılığıyla kurtulanların arasında sayılacak ve seçilecektir. O'na (İsa Mesih'e) sonsuzluklar boyunca yücelikler olsun. Âmin" (Korintliler'e Mektup, 58:2).

- ❖ **DİDAKE (M.S. 70-110):** "Vaftiz konusuna gelince, şu şekilde vaftiz edin: Bu öğretileri paylaştıktan sonra Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına akan suda vaftiz edin. Akan suyunuz yoksa başka bir suda vaftiz edin. Soğuk su bulamazsanız sıcak suda vaftiz edin. Bu da mümkün değilse vaftiz olacak kişinin başına üç kez su serpererek Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin" (Didake, 7).
- ❖ **YUHANNA (M.S. 90):** "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi[a] ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı (...) Söz [Kelam], insan olup aramızda yaşadı. O'nun yüceliğini –Baba'dan gelen, lütuf ve gerçekle dolu biricik Oğul'un yüceliğini– gördük" (İncil; Yuhanna 1:1-3, 14).

KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ

iznik konsilinde Ariusçuların kınandığı ve öğretişleri sapkın ilan edildiği halde, Teslisçilerin ve Ariusçuların arasındaki çekişmeler neredeyse 100 yıl daha sürdü.

İznik Konsilinin kararlarını resmi olarak hiçbir zaman reddetmese de, İmparator Konstantin İlyricum (Hırvatistan) yakınlarında sürgün edilen Arius'u affetti ve Arius Filistin topraklarına sığındı. Birçok Arius taraftarı böylece evine döndü. İlahiyat tartışmalarından oldukça sıkılan İmparator, bu iki tarafın sırf tartışmak uğruna birbirlerine sataştığına inanıyordu. 335 yılında, bu sefer İznik konsilinin Teslisçi kahramanlarından İskenderiyeli Athanasius, İmparator'un onayı ile sürgüne gönderildi. 336 yılında ise, Kudüs'te toplanan bir sinod, Arius'u komünnyona, yani kiliseye tekrar kabul etti. İmparator'un isteği, topraklarında her bakımdan birliği sağlamaktı. Bu bağlamda İmparator, Konstantinopolis Patriği Alexandros'a, tüm itirazlarına rağmen Arius'u kutsal komünyon, diğer ismiyle "evkaristiya" veya Rab'bin sofrası merasimiyle Aya İrini kilisesinde kabul etmesini emretti.

Konstantinopolis'deki Aya İrini binası özellikle bu dönemde başrol oynadı. Alexandros, imanına sadık kalarak Konstantin'in bu isteğini geri çevirdi. Ariusçular, Alexandros'un yanıtını öğrenir öğrenmez, bir suikast girişimi için hazırlıklara başladı. Alexandros bu suikast tasarılarından haberdar oldu ve Pazar günü gelmeden kendini Aya İrini'ye kilitledi. Alexandros günlerce gözyaşları içinde kilise sunağının [altar] önünde diz çökmüş vaziyette kendini oruca ve duaya verdi: "Ey Rab'bim, eğer Arius haklıysa canımı al, fakat eğer Arius hatalıysa onu yargıla" diye feryat etti. Beklenen gün geldi ve Arius gizemli bir şekilde, bugünkü Çemberlitaş yakınlarında hayatını yitirdi. Böylece Alexandros duasına cevap almış olduğuna inanmış oldu Arius'un ölümünü anlatan bu hikâyeye Athanasius'un Apion'a yazdığı bir mektupta yer almaktadır.

Ariusun ölmesine rağmen, Ariusçuluk hemen ortadan kalkmadı. Konstantinopolis nüfusunun çoğu ve Konstantin'den sonra gelen imparatorların çoğu Arius yanlısıydı. Konstantinopolis Patrikliği Ariusçuların elindeydi. Teslisçiler sürekli küçük düşürülüp, zulüm görüyorlardı. Fakat 379 senelerinde İmparator Theodosius'un tahta geçmesiyle, bu durum sona erecekti. Ölümcül bir hastalıktan mucizevî bir şekilde iyileşen Theodosius, Hristiyan inancını benimseyip, İznikli bir episkopos olan Acholius tarafından vaftiz edildi. 380 senesinin kasım ayında Theodosius, Konstantinopolis'e vardı ve ilk yaptığı şey şehrin Ariusçu patriği yerine, Antakya'dan, Teslisçi olan Meletius'u getirmek oldu. Böylece Ariusçuluğa bitirici darbeyi vuracak olan Konstantinopolis Konsili için gerekli zemin hazırlandı.

381 yılında İmparator Theodosius'un oluruyla, yaklaşık 180 episkopos Aya İrini'de İznik amentüsünü onaylamak ve Ariusçuluğa son bitirici darbeyi vurmak için toplandı. Bu episkoposların yaklaşık 36'sı Makedoniusçuydu. Makedoniusçu episkoposlar, M.S. 342 yılında Konstantin'in oğlu Konstantius tarafından Konstantinopolis patrikliğine getirilen Makenonius'u izleyen episkoposlardı. Makedonius yarı-Ariusçuydu. Kelamın ezeli ve Tanrı özünden olduğunu söylüyor, fakat bu sefer Kutsal Ruh'un ilahi kimliğini ve özünü reddediyordu.

İznik Konsili'ndeki amentü, Kutsal Ruh ile ilgili sadece tek cümle içeriyordu: "ve Kutsal Ruh'a inanıyoruz." İznik amentüsü dolaylı bir şekilde teslisin üçüncü unsurunu ilahi olarak kabul etse de, kullanılan bu belirsiz cümle Makedoniusçu sapkınlığının o döneme kadar devam edebilmesini sağlamıştı.

İskenderiye Patriği Petrus'un yokluğundan dolayı, Antakya patriği Meletius, konsil başkanı olarak seçildi. Konsilin ilk işi, Nazianzoslular Gregor'u yeni Konstantinopolis Patriği olarak seçmek olacaktır. Fakat açılıştan kısa bir süre sonra Meletius vefat etti. Bu durumda Nazianzoslular Gregor Konsil başkanlığına seçildi. Konsil'e geç gelen Makedoniusçu episkoposlar bu karara itiraz etti. Onları özellikle Gregor'un aşırı bir Arius karşıtı olması te-dirgin ediyordu.

Yılların yorgunluğunu üzerinde taşıyan Gregor tartışmak yerine istifa etmeye karar verdi. Alçakgönüllü tavrı ve tutumu herkesi şaşırttı: "Bırakın Yunus peygamber gibi olayım! Fırtınanın sorumlusu benim, fakat geminin kurtulması için kendimi feda

ederim. Beni yakalayın ve dışarı salın... Tahta oturduğumda mutlu değildim, memnuniyetle yerimi başkasına veririm.” Başta imparator olmak üzere, tüm episkoposlar Gregor’un takdire değer hareketini alkışladı ve onun yerine Nektarios adında vaf-tiz edilmemiş bir kamu görevlisi konsil başkanlığına seçildi. Böylece Makedoniusçuların tarafsız bir başkan arzusu karşılık bulmuş oldu.

Konsildeki ilahiyat tartışmalarını yine Teslisçiler kazandı. Makedoniusçuluk sapkın ilan edildi ve İznik amentüsüne Kutsal Ruh’un ilahi kimliğiyle ilgili maddeler eklendi. Bir başka önemli karar ise Konstantinopolis Patrikliğinin “Roma’dan sonra onur yetkisine sahip olacaktır” kararıydı. Bu karar ile Konstantinopolis, Roma’dan sonra önem sıralamasında ikinci patriklik haline geldi. İznik inanç bildirgesi bu konsilde yapılan eklemelerle, bildiğimiz son halini aldı: “Her şeye gücü yeten, göğün, yerin, görülen ve görülmeyen bütün şeylerin Yaratanı olan tek bir Baba Tanrı’ya inanıyoruz. Tek Rab İsa Mesih’e inanıyoruz. Tanrı’nın biricik Oğlu, ezelden beri Tanrı’dan doğan, Işık’tan gelen Işık, gerçek Tanrı’dan gelen gerçek Tanrı, yaratılmış değil, doğurulmuş, Tanrı ile aynı öze sahip olan, kendi aracılığıyla her şey yaratılmış, biz insanlar için, kurtuluşumuz için göklerden inmiş, Kutsal Ruh ve bakire Meryem aracılığıyla beden alıp insan olmuş, Pontius Pilatus’un emriyle bizim için çarmıha gerilmiş, sıkıntı çekmiş, gömülmüş, göklere yükselmiş, Baba’nın sağında oturmuş, dirilerle ölüleri yargılamaya görkemle gelecek O’dur. O’nun egemenliği hiç son bulmaz. Kutsal Ruh’a da inanıyoruz. Rab olan, yaşam veren, Baba’dan çıkıp gelen, Baba ve Oğul ile birlikte tapınıp yüceltilen, peygamberlerin ağzından konuşan

O'dur. Havarilerin yolunda olan, tek bir evrensel topluluğa inanıyoruz. Günahların bağışlanması için tek bir vaftizi tanıyoruz. Ölülerin dirilişini ve gelecek çağın yaşamını bekliyoruz.”

EFES KONSİLİ

5. yüzyıla girdiğimizde, Hristiyan dünyasında iki önemli ilahiyat ekolü baş gösteriyordu. Biri İskenderiye merkezli olup, Kutsal Kitap'ı daha çok mecazi bir biçimde yorumluyordu ve İsa'nın ilahi doğasını vurguluyordu. Diğeri Antakya merkezli olup, Kutsal Kitap'ı daha kelime kelimesine yorumluyordu ve İsa'nın insani doğasını vurguluyordu. Bu iki ekol sürekli gayri-resmi bir rekabet içerisindeydi.

M.S. 428 yılında, Antakya ekolünden gelen Şanlıurfa doğumlu Nestorius, Konstantinopolis patriği oldu. Bu atanma, Antakya ekolü için büyük bir prestij kaynağıydı. Sonuçta, Konstantinopolis bir önceki konsilin kararıyla, Roma'dan sonra en çok onursal yetkiye sahip patriklik olmuştu. Nestorius, Konstantinopolis'e vardığında tartışma ve kargaşa dolu bir ortam keşfetmişti. Bizans'ın başkentinde boy gösteren tartışmaların biri, İsa Mesih'in kimliğiyle ilgiliydi.

Hristiyan inancında Mesih İsa, semanın dünya ile birleştiği yerdir. Özünde Kelam/Logos olmasına rağmen, fiziksel ve dünyevi bir bedeni vardır. Dolayısıyla, Hristiyan inancında İsa iki doğaya sahiptir: Biri ilahi- Tanrı'dan gelen Kelam doğası; diğeri insani -

Meryem Ana'dan gelen insan doğası. Bu iki doğa, tek bir kişi olan İsa Mesih'te birleşir.

Konstantinopolis'te halk arasında boy gören tartışmalarda, taraflardan biri İsa'nın ilahi kimliğini reddederken, diğeri savunuyordu. Nestorius bu iki tartışan tarafı barıştırmak istercesine Kelam ve İnsan unsurunu iki doğa veya öz (οὐσία, ousia) olarak değil, iki varlık (ὑπόστασις, hypostases; İng. "being") olarak anlattı. Görüşünü açıklamak için, o dönemde Meryem Ana için kullanılan geleneksel "Theotokos" ("Tanrı doğuran") unvanını reddedip, "Kristotokos" (Mesih doğuran) unvanını kullandı. Nestoriusun bu açıklaması bir şizofreni vakasına benzer, İsa'yı iki farklı kişiye bölmüştü.

İtirazlar gelmekte gecikmedi, ve tabi ki, bu itirazların başını çeken kişi, İskenderiye ekolünün temsilcisi ve İskenderiye patriği olan Kirilios'tu. Muhafazakâr ve geleneksel Hristiyanlara göre Nestorius, Meryem Ana'ya verdiği "Kristotokos" ünvanıyla, Mesih'in ilahi kimliğini reddetmekteydi. Çünkü eğer Meryem'in doğurduğu kişi Tanrı özüne sahip Kelam değilse, o zaman geriye basit bir insan kalıp, Hristiyanlığın kurtuluş mesajı anlamsız ve boş oluyordu.

Tabi tartışmayı daha da karışık yapan şey, öz (οὐσία, ousia) ve varlık (ὑπόστασις, hypostases) kelimeleri arasında bulunan Grekçe nüanslardı. "Ousia" kelimesi, Türkçe'deki tabiat kelimesinde olduğu gibi zaman zaman bağlamına göre bir kişinin "karakteri" anlamını taşıyan ince manalar da içermekteydi. "Hypostases" kelimesi ise, bağlamına göre "bir şeyin altında yatan

esas gerçek” anlamına da geliyordu. Teknik olarak Kirilios ve yandaşları haklı olmalarına rağmen, Nestoriusun düştüğü durumu da anlamak lazım. Günümüzde birçok tarihçi ve ilahiyatçı Nestoriusun kendisini, belki de bu ince kelime manalarından dolayı yanlış ifade ettiğini veya yanlış anlaşıldığını vurgular. Son yüzyılda bu görüşü destekleyen önemli bir keşif yapılmıştır.

1895 yılında, 16. yüzyıl bir kitap el yazması, Hakkâri Konak’taki Nesturî patriğinin kütüphanesinde, Amerikalı misyonerler tarafından keşfedildi. Bu kitabın içeriğinde 451’de Nestorius tarafından yazılan, “Heraclides’in Çarşısı” adındaki bir eserin kopyası bulundu. 16. yüzyıldan kalma bu orijinal el yazısı, 1915 yılında maalesef yok edildi, fakat bu yazının kopyaları, günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. “Heraclides’in Çarşısı” adlı eserde, Nestorius çağdaşları tarafından yanlış anlaşıldığını vurgulayıp, Kalcedon konsilindeki tanımına benzer bir ifadeye yer verir: “aynı birey iki yönlüdür.”

Hikayemize geri dönecek olursak... Nestorius kendi görüşlerinden o kadar emindi ki; görüşlerini savunmak ve Kirilios’un sapkın ilan edilmesi için, İmparator II.Theodosius’a bir konsilin oluşturulması için ricada bulundu. Böylece 431 yılında halen Efes antik kentinde kalıntıları bulunan, Efes Meryem Ana Kilisesi’nde bir Konsil düzenlendi. Fakat bu konsil Nestorius’un ümit ettiği gibi başlamadı.

7 Haziran 431 senesinde Konsil, Efes Meryem Ana Kilisesi’nde toplandı. Konstantinopolis patrikhanesini temsilen Nestorius ile birlikte 16 episkopos, İskenderiye patriği Kirilios ile 50 episko-

pos, Efes metropoliti ve beraberinde 52 episkopos, Batı kilisesini temsilen bir avuç episkopos hazır bulunuyordu. İmparator II. Theodosios, konsilde başkanlık yapması için, İmparatorluk saray muhafızlarının başı olan Candidian'ı atadı. Kirilios duruşmaya başlamak istese de, Antakya ve Roma delegeleri henüz Efes'e ulaşmamıştı. Böyle bir durumda taraflı bir sonuç alınacağından şüphe eden Candidian ve Nestorius, konsilin başlamasına izin vermediler.

Aradan iki hafta geçti ve Roma ile Antakya delegeleri hala ortaklıkta yoktu. O yaz çok sıcak geçiyordu. Efes'in cehennem sıcaklığında bazı yaşlı episkoposlar hastalandı, hatta bazıları sıcaktan ötürü öldü. Konsilde bulunan delegelerin sabrı artık tükeniyordu. Kiril konsilin başlaması için ısrar ediyordu. Nestorius, yanlış bir şekilde yargılayacağını söyleyerek direnmeye çalışıyordu. Fakat artık iş işten geçmişti ve konsil iki haftalık bir ertelemeyele, 22 Haziran gününde ilk toplantısını düzenledi.

5 gün sonra, 27 Haziran tarihinde, yolda sellerle ve hastalıklarla boğuşan Antakya Patığı Yuhanna ve beraberinde getirdiği yaklaşık 50 episkopos Efes'e vardı. Vardıklarında, Nestorius'un sapkın ilan edilip, aforoz edildiğini öğrendiler. Bu karar Antakyalı delegelerin yokluğunda alındığı için, Antakyalı episkoposlar tarafından gayri-meşru ilan edildi. Bu sefer Candidian'ın başkanlığında, Antakyalı episkoposlar bir toplantı düzenledi ve Kirilios'u sapkın ilan ettiler.

Konsil hayli karışık bir hal almıştı. Bir sonraki buluşma, 10 Temmuz tarihinde, Efes metropoliti Memnon'un evinde ger-

çekleştirdi. Roma'dan gelen papalığın delegeleri, en sonunda Efes'e vardı. Papa Celestine'in sözcüsü Philip, Papa'nın Nestorius'un öğretilerini eleştirdiği mektubu okudu. Bu mektup sayesinde, konsilde çoğunluğun desteklediği bir konsensus'a ulaşıldı ve konsil tartışmaları resmi kararlara bağlandı:

- ❖ Nestorius'un öğretisi sapkın ilan edildi. Mesih İsa'nın ilahi ve insani unsurlarının, iki varlık veya şahsiyet olmadığı; rasyonel bir ruh ve bir bedeni olan; tam Tanrı [Kelam] doğasına ve tam insan doğasına sahip tek bir varlık olduğu ilan edildi.
- ❖ İsa'nın Tanrı [Kelam] doğasına sahip olduğunu vurgulayan ve Meryem Ana için kullanılan "Theotokos" ("Tanrı doğuran") unvanı resmîyet kazandı.
- ❖ İznik amentüsü dışında bir amentünün yazılması veya İznik amentüsüne değişiklikler yapılması yasaklandı.
- ❖ Asli günahı reddeden Pelagius'un öğretileri, Kutsal Kitap'ın ve Kilise Babalarının öğretilerine ve yorum geleneğine uymadığı için sapkın ilan edildi.

Konsil sonuçlanmasına rağmen tartışmalar, Batı ve Doğu kiliseleri arasında derin bir yara yaratmıştı. Antakya ve doğusunda yer alan Hristiyanların bir kısmı konsilin kararına rağmen Nestorius'u ve öğretilerini desteklemeye devam etti. Daha ileri bir tarihte, Nestorius yanlısı öğretiler için Urfa ilahiyat okulu, İmparator Zeno tarafından kapatıldı. Okul Sasani topraklarında

yer alan Nusaybin'e taşındı. Sasani imparatorluğunun topraklarında yer alan Hristiyanlar sürekli Roma ile dayanışma içinde oldukları iddiasıyla suçlanıp, zulüm görüyorlardı. Böylece Sasani topraklarındaki Hristiyanlar, Hristiyan âleminin geri kalanından ayrılıp, kendi özerk kilisesini kurmuş oldu. Özellikle Nestorius'un öğretişleri bu topraklarda bir hayli yayıldı. Asurî kilisesi ve Keldani Katolik kilisesi gibi mezhepler, Nesturî kilisesinin bünyesinde ortaya çıkmış mezheplerdir. Batı'dan ayrılan Nesturî kilisesi, odağını özellikle Uzak doğuya çevirdi. Birçok Nesturî misyoner, Orta Asya, Hindistan, hatta Çin'e kadar gidip, Hristiyan inancını yaydı. Çin Halk Cumhuriyeti'nde halen M.S. 6. ve 7. yüzyıllarda kurulmuş Nesturî kiliselerinin kalıntılarını bulmak mümkündür!

Günümüze ulaşmış bir 6.yüzyıl Nesturî Çin kilisesi kalıntısı ve Çin kilisesinde Palmiye Pazarını kutlanmasını konu alan resim

Nesturî kiliselerin bir kısmı günümüzde Batı kilisesiyle barışmıştır. Keldaniler papalığa bağlanırken, 1994 senesinde Papa II. Jean Paul ve Asurî Patriği IV. Dinka ortak bir açıklama yaparak, Katolik ve Asurî kilisesinin barıştığını ve bunu takiben yapılan bir çalışma ile birbirinin komünyon (*efkaristiya* veya Rab'bin Sofrası) merasimlerini kabul ettiğini dile getirdiler.

KALKEDON KONSİLİ

Patrik Kirilios'un ölümünden iki sene sonra, (M.S. 444) Eftrikes adındaki bir rahip, Nesturî öğretişlerinin Konstantinopolis'te yayılmasını önlemek isterken, yeni bir öğretiş yaymaya başladı. Eftrikes'e göre; Mesih İsa'nın ilahi ve insan doğaları kaynaşmıştı. Yani Mesih İsa'nın iki doğası değil, tek doğası (φύσις, physis) vardı ve bu tek doğada Tanrısal doğa insani doğayı bir nevi yutmaktaydı. Böyle bir durumda doğan, fiziksel acı çeken, ölen İsa'nın insani doğası olmuyor, ilahi doğası oluyordu.

O dönemin Konstantinopolis Patriği Flavian, içine kapanık sessiz bir adamdı. Eftrikes ise harika bir konuşmacı ve son derece karizmatikti. Gün geçtikçe ilahiyat görüşü daha fazla yayılıyor ve geliyordu. Zamanla bu yeni öğretiş tepki çekmeye başladı. Eftrikes'in en ciddi eleştirmenleri Dorylaeumlu (Eskişehirli) Eusebius ve Antakyalı Theodoret idi. Her ikisi de bu öğretişin Efes Konsili'ndeki kararlarla uyuşmadığını belirtti. Neticesinde Kasım 448 yılında, Konstantinopolis'deki yerel bir sinod sırasında, Eftrikes Dorylaeum Episkoposu Eusebius tarafından kâfir ilan edildi. Eftrikes bu karara itiraz etti ve kendisini bir konsilde savunmak istedi. Nihayetinde bu konsil, 449 senesinde yine Efes'te toplandı.

2. Efes Konsili tarihçiler tarafından “Latrocinium” yani “Hırsız Konsil” olarak adlandırılır ve kararları Kalkedon konsili tarafından geçersiz kılınmıştır. Bunun sebebi konsilin son derece şüpheli ve alışılmışın dışında bir prosedür izlemesidir. Bu konsilin öne çıkan ve başkanlık eden ismi, daha sonra Kalkedon konsilinde aforoz edilecek olan İskenderiye Patriği Dioskoros’dur. Bazı tarihçiler bu konsilin Diskoros’un siyasi hırslarına kurban gittiğini düşünür. 127 episkoposun toplandığı bu gayri-resmi konsilde Dioskoros Leo’nun Tomarı olarak bilinen Papa I. Leo’nun yazılı açıklamasının okunmasına mücadele etmedi; Dorylaeumlu (Eskişehirli) Eusebius’un kendisini savunmasına şans tanımadı ve davanın odağını Efthikes’ten ziyade, Konstantinopolis patriği Flavian ve Dorylaeumlu Eusebius’un üzerine çevirdi. Nihayetinde bir oylama yapıldı: Efthikes aklandı, Flavian ve Eusebius ise suçlu bulundu.

Efthikes, bu gayri-resmi konsilde, kendisini ustaca savundu. Bir önceki konsillerin kararlarına bağlı kaldığını söyledi ve sözlerinin yanlış anlaşıldığını veya çarpıtıldığını vurguladı. Efthikes’in argümanları İskenderiyeli episkoposlar için oldukça ikna ediciydi. Bunun sebebi Efthikes’in “physis” kelimesini kullanmasından kaynaklanıyordu.

Bir önceki İskenderiye patriği Kirilios, III. Ekumenik Konsilin kararlarını popülarite kazanmış bir cümle ile özetlemişti: “Beden almış Kelam tek doğaya (“physis”) sahiptir.”

“Physis” (φύσις) Yunan doğa tanrıçasının isminden türeyen bir kelimedir. “Physis” fiziki dünya ve maddeler için kullanılan bir terimdir. Türkçedeki “tabiat” veya “doğa” kelimesine benzer. Felsefi ve mecazi bir anlamda kullanıldığı taktirde ise başka bir anlam çıkar. Nasıl ki, Türkçe'deki “doğa” kelimesi bir kişiden bahsederken, mecazi bir anlamda o kişinin huylarını, karakterini, ya da eğilimlerini kastedebiliyorsa; “Physis” kelimesinin mecazi yönü, bir canlının altında yer alan ‘varlık’ anlamına da gelebiliyordu.

Kirilios’un kastettiği “physis” kelimesinin mecazi yönüydü; yani, Beden almış kelamın tek bir varlık olmasıydı. Efthikesin kastettiği “physis” ise, daha çok kelimenin maddesel anlamı, yani Tanrısal Kelam ve insansal doğaların maddesel olarak karışmış olmalarıydı. “Physis” kelimesinin mecazi anlamına alışık olan İskenderiyeli episkoposlar için Efthikes’in argümanları son derece inandırıcı ve doğru görünüyordu.

Konumuza geri dönecek olursak, bu konsilin prosedürleri ve almış olduğu kararlar büyük tepki çekti. Nihayetinde 2 sene sonra, 451 yılında Kalkedon kentinde, (günümüz Kadıköy) bu kararları gözden geçirmek için yeni ve 370 episkoposun katılımıyla coğrafik olarak daha temsili ve kapsamlı bir konsil gerçekleştirildi.

8 Ekim 451 yılında, yeni Bizans imparatoru Marcian’ın emriyle, Kalkedon’da 4. Ekümenik Konsil gerçekleştirildi. Aslında bu son dakikada yapılmış bir değişiklikti. İlk başta, konsilin toplanacağı yer İtalya, daha sonra İznik olarak belirlenmişti. Ama Hunların

Roma'ya karşı yaptıkları istila ve baskınlar son anda konsilin adresini değiştirmiş oldu.

Kalkedon konsili, "Hırsız Konsil" olarak da bilinen II. Efes konsilindeki tutanakları gözden geçirdikten sonra, kararlarını geçersiz kıldı. II. Efes Konsili'nde okunmayan, Papa I. Leo'nun mektubunun ("Leo'nun Tomarı") okunmasına müsaade etti. Mektup son derece başarılı bir şekilde Mesih'in kimliğini tanımlıyordu, fakat 3 cümle bazı kesimler tarafından şüphe içinde karşılandı. Böylelikle Konstantinopolis Patriği Anatolius'un başkanlığındaki bir komite, Leo'nun yazısını Efes Konsili'nde Kirilios tarafından kaleme dökülen 12 aforoz cümlesiyle karşılaştırdı. 5 günlük bir çalışmadan sonra, oybirliğiyle Leo'nun mektubu, Kirilios'un görüşleriyle uyumlu olduğu saptandı.

Bir sonraki adım, İskenderiyeli Patrik Dioskoros'u işlediği suçlardan ötürü yargılamaktı. Fakat Dioskoros yargı kürsüsüne çıkmayı reddetti. Böylece İmparator Marcian, Dioskoros'u sürgüne gönderdi. Dioskoros'un yokluğunda İskenderiyeli episkoposlar baş temsilcilerinden yoksun kalmışlardı.

Konsildeki episkoposlar Leo'nun mektubunu onayladıklarını beyan eden bir anlaşmayı imzalamaya başladı, fakat İskenderiyeli episkoposlar, bunu imzalamayı ilk başta reddetti. Temel sorun, yine "physis" kelimesiydi. Kalkedon'daki episkoposlar İsa'nın tanrısal ve insansal doğalarını "physis" kelimesiyle tanımlıyordu. Fakat "physis" kelimesinin mecazi anlamına alışık İskenderiyeli episkoposlar buna itiraz ediyordu. İskenderiyeli episkoposlara göre, Kalkedon'daki episkoposlar İsa'yı iki varlığa

bölüyordu ve de Kirilios'un ("mia-physis") inanç formülünden uzaklaşıyorlardı. Kalkedon'daki diğer episkoposlar ise "physis" kelimesinin yanlış anlamlara müsaade ettiği için "varlık" tanımı için "ousia" (οὐσία) kelimesini öneriyorlardı. "Ousia" kelimesi daha çok metafizik manalar taşıyan bir terimdi ve Kalkedon'daki episkoposlar bu kelimenin Kirilios'un kastettiği düşünceyi daha isabetli bir şekilde aktardığını düşünüyordu.

Her iki taraf birbirini suçlamaya başladı. İskenderiyeliler Kalkedon'daki episkoposların Kirilios'un formülünden (μία φύσις, mia physis) uzaklaşıp iki varlıklı bir Mesih yarattıkları için sapkınlıklarını iddia ediyordu. Kalkedon'daki episkoposlar ise, Kirilios'un manasına sadık kaldıklarını, ama İskenderiyeli episkoposların "physis" kelimesinde ısrar ederek kendilerini "Monofizit" yani "tek doğacı" yaparak, sapkınlık işlediklerini ve Eftihikes yanlısı olduklarını iddia ediyordu.

İskenderiyeli episkoposlar kararları imzalasada da, İskenderiye'ye büyük tepkilerle döndüler. İskenderiyeliler Kalkedon'un kararını bir sapkınlık olarak algılıyordu ve böylece İskenderiye'de bir isyan hareketi başlamış oldu. Bugünlerde İskenderiye, (Kıpti kilisesi olarak adlandırdığımız kilise) bu hareket ile diğer kiliselerden ayrılmış oldu.

Konsil, Kalkedon inanç amentüsü ve 30 maddeyle sonuçlandı. Eftihikes ve Nestorius'un görüşleri tekrardan sapkın ilan edildi. Amentüde kullanılan şu cümle ise İskenderiyeliler ve Kalkedoncular arasında ayrılığa neden oldu: "Bir ve tek Mesih, Oğul, Rab, biricik doğmuş olan; karıştırılmamış, değiştirilmemiş, bölün-

memiş, ayrılamamış iki doğaya (physis) sahiptir [İng. “to be acknowledged in two natures, inconfusedly, unchangeably, indivisibly, inseparably”; Gr. “έν δύο φύσεσιν άσυγχύτως, άτρέπτως, άδιαιρέτως, άχωρίστως”; Lat. “in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter”].

Bu görüş ayrılığı, zamanla sosyo-kültürel ve siyasi nedenlerden dolayı derinleşmeye başladı. İskenderiye’de başlayan ayaklanma, Bizans’ın doğu bölgelerinde hızla yayılmaya başladı. Neticesinde, Doğu Hristiyanları veya “Monofizit” kiliseler olarak adlandırılan kiliseler (Ermeni Apostolik, Süryani Kadim, İskenderiye Kıpti ve Habeş kiliseleri) Batı Hristiyanlarından (Ortodoks, Katolik, Protestan kiliseleri diye bildiğimiz kiliseler) zaman içinde ayrıldı.

Son yüzyılda, bu ayrılığın yaraları, yavaş yavaş da olsa, onarılmaya başlanmıştır. Mesela, 1984 senesinde Süryani Kadim Kilisesi’nin Patriği I. Mar Ignatius Zakka ve Papa II. Jean Paul ortak bir uzlaşma beyanı imzalamışlardır. Ayrıca 1990 yılından beri, zaman zaman toplanan ortak komisyonlar, kiliselerin birbirlerine okuduğu aforozları iptal edip, Mesih’in kimliğiyle ilgili olan görüşlerini, ortak inanç açıklamalarıyla pekiştirmişlerdir.

İKİNCİ KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ

Kalkedon Konsilin'deki anlaşmazlıklar, kilisenin bölünmesine neden olmuştu. Bir tarafta Batı kiliseleri, İsa'nın Tanrısal ve insansal doğalarını, Kalkedon'daki amentüye göre tanımlıyordu. Diğer tarafta ise, Doğu Monofizitçi kiliseler bu amentüyü reddedip, Kirilios'un (μία φύσις, "mia physis"- tek esas/doğa) formülünü kullanıyorlardı.

Bizans imparatorları için en korkutucu şey, ilahiyatçıların bir konuda uzlaşmamasıydı. "Tek Tanrı- Tek İmparator- Tek İmparatorluk- Tek Din" felsefesi ve dünya görüşünün üzerine inşaat edilen bir siyasi düzen için, dinde ayrılık demek, siyasi düzenin çökme olasılığı demektir. Bundan dolayıdır ki; konsillerin tarihinde İmparatorlar genellikle hangi görüşün doğru olup olmadığından ziyade, dini görüşün birliğine ve uzlaşmaya önem vermişlerdir. Fakat episkoposların derdi her zaman farklıydı. Episkoposlar ne pahasına olsun görüşlerinden taviz vermeden, gerçekleri savunmaya kararlıydı.

M.S. 482 yılında İmparator Zeno, Batı ve Doğu kilisesinin düşüşü bu ayrılığı onarmaya çabalayan ilk imparator oldu. Zeno'nun teşvikiyle Konstantinopolis Patriği Akakios "Henotikon"

adını alan bir birlik beyanı yayınladı. Bu yazı Efthikes ve Nestorius'un sapkınlıklarını kınıyor; Kirlios'un 12 aforozunu onaylıyor; ama İsa'nın doğasıyla ilgili konuyu belirsizce tanımlıyordu. Amaç, her iki tarafı uzlaşmaya davet etmektir. Fakat her iki tarafın episkoposları da bu teşebbüsü bir hakaret olarak algıladı ve bu deneme daha fazla düşünce ayrılığına sebep oldu.

M.S. 543 senesinde, bu defa İmparator Justinianos, aynı doğrultuda çalışmaya başladı. Doğu kilisesinin gönlünü kazanmak ve birliği teşvik etmek için, Justinianos 3 tane aforoz ilan etti: Bunlar Misisli (Mopsuestia) Theodor'un kendisi ve eserleri, Antakyalı Theodoret'in Kirilios'a karşı yazdığı argümanları ve Urfalı İbas'ın Maris'e yazdığı bir mektupta yer alan Kirilios'a karşı sözlerden oluşuyordu. Yazılar ilahiyat içeriği açısından bazı sıkıntılar taşısa da, Batılı episkoposlar bu kararları pek beğenmedi ve bu kararları, Kalkedon Konsiline karşı yapılmış bir saldırı olarak algıladı. Nitekim Theodoret ve İbas, Kalkedon Konsili'nde yazılan amentüye imzalarını atmış episkoposlardı. Tartışmalar çoğaldıkça yeni bir konsilin oluşturulmasına gerek duyuldu.

M.S. 553 yılında Konstantinopolis Patriği Efthikios'un Başkanlığında II. Konstantinopolis toplandı. Konsilde toplanan 152 episkopos vardı, ama bunların sadece 16'sı Batılıydı. O dönemde Konstantinopolis'te bulunan Papa Vigilius bu sayının kiliseleri eşit bir şekilde temsil etmediği için Justinianos'a itirazda bulundu. Justinianos bu isteği kayda almadı ve konsil her halükarda başladı. Bu kararı protesto eden Vigilius, böylece bu konsilde yerini almadı. Fakat konsilden 6-7 ay sonra yazdığı bir yazıda

konsilin kararlarını onayladığını dile getirdi. Konsilde, Justinianos'un emrettiği aforoz episkoposlarca görüşüldü ve onaylandı.

Konsil, Justinianos'un beklediği gibi patrikhanelerin uzlaşması ve birleşimiyle sonuçlanmadı. Justinianos'un ölümünden 100 yıl sonra, Doğu Hristiyanları ilahiyat tartışmalarından çok Arap istilaları gibi daha ciddi bir sorunla karşı karşıya geleceklerdi. İslam'ın yayılmasıyla birlikte, Doğu Hristiyanlarının artık iki seçeneği vardı: ya İslam'ı kabul edeceklerdi ya da kendi ilahi görüşlerine sadık kalacaklardı. Artık iş işten geçmişti. Bizans imparatorlarının teşebbüsleri bir sonraki Ekümenik Konsilde devam etse de, birliği aramak anlamsızlaşıyordu ve ipler hemen hemen kopma noktasına gelmişti.

ÜÇÜNCÜ KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ

Justinianos'un teşvikiyle düzenlenen bir önceki konsil, Kalkedoncuların ve Monofizitçilerin arasındaki ayrılığı sona erdirememişti. Gün geçtikçe bu görüş ayrılığı İmparatorları daha fazla sıkıntıya sokuyordu.

Justinianos'dan sonra, Batı ve Doğu kiliselerini barıştırma çabaları İmparator Herakleios altında devam etti. Konstantinopolis Patriği Sergius bu birleşmeyi gerçekleştirmek için, teolojik altyapıyı sağlayan kişi olacaktı.

Sergius Kalkedoncu ve Miyafizit görüşlerinin arasında yer alan, yeni bir "orta yol" önermeye başladı. Bu kavramlar tarihe "Monoenergizm" ve "Monotelitizm" olarak geçmişlerdir. "Monoenergizm" İsa'nın iki doğaya sahip olmasına rağmen, tek enerjiye veya faaliyete sahip olduğunu savunan bir görüştür. İsa'nın, Logos/Kelam doğası bu tek enerji/faaliyetin kaynağıydı. Tabii bu enerji/faaliyet kavramının tam olarak ne anlama geldiğini ifade eden kesin bir tanım yoktu. Büyük ihtimalle de, birleşimi teşvik etmek için, zaten tanım kasten belirsiz bırakılmıştı. "Monotelitizm" ise, İsa'nın iki doğaya sahip olmasına rağmen tek iradeye sahip olduğunu savunan bir görüştür.

Sergius, doğu bölgelerinde bu görüşü yaymak için yola koyuldu. Yanında Justinianos döneminde Konstantinopolis patriği olan Menas'ın Papa Vigilius'a sözde yazdığı bir mektubun kopyasını taşıyordu. Mektup Kilise Babalarının yazılarını kullanarak "tek irade" ve "tek enerji/faaliyet" görüşünü destekler gibi gözükten alıntılara yer veriyordu. Daha sonra düzenlenecek olan Ekümenik konsilde, bu mektubun sahte olduğu ortaya çıkacaktı. Sergius'un çabaları oldukça verimli sonuçlar getirdi. Herakleios İskenderiye patrikliğine bu yeni ilahiyat tanımını destekleyen Kiros'u yerleştirdi. Kiros yönetimi altında Monofizitçiler ve Kalke-doncular arasında bir birlik anlaşması yapıldı. Antakya patrikhanesinin gönlü de aynı şekilde hızla kazanıldı. Kısa bir süre içinde, Konstantinopolis, İskenderiye ve Antakya patrikhaneleri bir görüş birliğine vardılar. Fakat bu yeni oluşuma karşı çıkanlar da elbette vardı.

Doğu'daki muhaliflerin başı Kudüs patriği Sofronios'tu. Batı'da ise, Roma'da yaşayan ama aslen Konstantinopolis asıllı olan İman İkrarcısı Maksimus vardı. Sofronios eleştirilerini Monotelizm'e karşı odaklamaktaydı. Sofronios'a göre, Mesih İsa'nın iki (Tanrısal Kelam ve insansal) doğasından kaynaklanan iki iradesi mevcuttu. İnsani iradesi Tanrısal Kelam iradesine boyun eğse de, bu insani iradesinin hiç var olmadığı veya tamamen pasif olduğu anlamına gelmiyordu (bkz. Luka 22:42). Sofronios'un öğrencisi olan Maksimus ise, eleştirilerini Monoenergizim'e karşı yoğunlaştırıyordu. Maksimus'a göre, doğa ve faaliyet kavramları kaçınılmaz bir şekilde birbirine bağlı oldukları için, Me-

sih İsa'nın iki doğası var demek, bu iki doğadan kaynaklanan iki faaliyetin olduğu anlamına gelirdi.

Sofronios ve Maksimus'un etkisiyle Kudüs ve Roma diğer üç patrikhaneye karşı muhalif bir tutum sergiledi. M.S. 649 yılında Lateran Sinodun'da, Monotelitizm ve Monoenergizm sapkınlık ilan edildi ve Konstantinopolis, İskenderiye ve Antakya patriklerine yönelik aforoz kararları çıktı. İmparator Herakleios 641 senesinde ölmüştü. Lateran sinodunun kararları da, bütün birleştirme çabalarını yine suya düşürmüştü. Yeni bölünmeler ortaya çıkmıştı. Buna ilaveten Arap fetihleri ve istilaları Bizans İmparatorluğu'nu bir kaos ortamına sürüklüyordu. Artık yeni bir ekümenik konsilin zamanı gelmişti.

7 Kasım 680 yılında, III. Konstantinopolis Konsilinin görüşmeleri başladı. Konsil yaklaşık 1 yıl sürdü. Konsil'de Sergius'un kullandığı mektubun sahte olduğu kanıtlandı. Patrik Menas'ın, Papa Vigilius'a gönderdiği orijinal mektup, arşivlerden çıkarıldı ve Sergius'un kullandığı mektupla karşılaştırıldı. El yazması, sayfa düzeni ve içerik birbirine uymuyordu. Konsilin altıncı oturumunda, Antakya Patriği Makarios, Monotelitizm ve Monoenergizm doktrinlerini, Kilise Babalarından yaptığı alıntılarla savunmaya çalıştı. Konsil iddiaları inceledi ve Makarios'un alıntıları "bağlam dışı" kullandığı sonucuna vardı. Sekizinci oturumda, Konstantinopolis patriği Yorgos, konsil tarafından ikna edildiğini ve fikir değiştirdiğini beyan etti. Dokuzuncu oturumda, Makarios'un *Patristik* yazıları (Kilise babalarına ait yazıları) kasten tahrif ettiği görüşüne varıldı. 12.inci ve 13.üncü oturumda ise, Makarios yargılandı ve Antakya patrikliğinden çıkarıldı. 15.inci oturumda ise, ilginç bir hadise gerçekleşti. Polykronios

adında bir rahip, Monotelitizimin doğru ve ilahi takdir alan bir görüş olduğunu ispatlamak için, bir ölüyü diriltmeye çalıştı. Ölü'nün bedeni üzerine dualar okudu, ama ölü dirilmedi. Böylece Polykronios'un ruhban rütbesi düşürüldü.

Konsil 16 Eylül 681 senesinde 174 episkoposun imzasıyla son buldu. Monotelitizm ve Monoenergizm sapkınlık ilan edildi. Bu akımı desteklemiş olan patrikler ve ruhaniler aforoz edildi ve bundan önceki 5 ekümenik konsilin kararları onandı. Neticesinde, bir birleşme çabası daha başarısızlıkla sonuçlandı. Batı Hristiyanları Kalkedoncu olmaya devam ederken, Doğu Hristiyanları Monofizit görüşlerine sadık kalmaya devam ettiler. Bu konsilin kararlarıyla Batı ve Doğu Hristiyanları arasındaki ayrılık pekişmiş oldu.

İKİNCİ İZNIK KONSİLİ

İznik Konsili'nin merkezinde yer alan konu, ikonların doğası ve Kilise'deki yerleriyle ilgilidir.

8. yüzyıl Bizans dünyası ikona kırıncılar ve ikona destekçileri olmak üzere ikiye bölünmüştü. Bizans'taki bu olayların nasıl patlak verdiğini anlamak istiyorsak, bu dönemin yaşanmasına neden olan tarihsel süreci anlamamız önemlidir.

İkonaların kökeni, M.S. 200'lü yılların başında yeşeren Hristiyan sanatıdır. Bu tarihten önce Hristiyan motifler ve tasvirlerini bulmak oldukça güçtür. Günümüze ulaşmış en eski Hristiyan tasvirleri Roma'daki yeraltı mezarlarında bulunan 3.yüzyıl tasvirleridir. İlk iki yüzyılda Pagan bir ortamda yaşayan Hristiyanlar için sanat, putperestlikle eş anlamlıydı. Çünkü o dönemin sanatı elbette Pagan ve putperest ilkelerini yansıtmaktaydı.

Fakat 3. yüzyılın başında Hristiyan âleminde yeni bir akım ve olgu oluştu. Bu sefer Pagan sanat motifleri tümüyle reddedilmek yerine, Hristiyanlığın kurtuluş mesajını aktarmak ve müjdemek için kullanılmaya başlandı. Halen imparatorluk nüfusunun %5 veya %10'unu oluşturan Hristiyanlar için sanat, kalan

%90'a mesajlarıyla ulaşmak için temel bir araç olacaktı. Bu bağlamda ilk kez 4. yüzyılda Hristiyan sanatının pozitif etkileri, Kilise düşünürleri tarafından olumlu bir dil ile değerlendirildi.

5. ve 6. yüzyıllarda, özellikle Bizans dünyasında, ikona sanatının bir patlamasını görürüz. Sürekli savaşlar ve kriz ortamları içinde bulunan Bizans'ta, insanlar kaygıları nedeniyle manevi gerçeklerin hissedilir ve görünür hallerine özlem duymaktaydı. Nihayetinde, ikonalarla ilgili ilk teolojik açıklama ve tanımlar 6. yüzyılda karşımıza çıkmaya başladı. Efesli Hipatius'un Edremtli Julian'a yazdığı mektuptaki sözleri bu akımı yansıtır: "Süsleme maddeleri sayesinde...[Tanrı'nın] anlaşılabilir güzelliklerine yönlendiriliyoruz ve sunaktaki olan ışıktan [Tanrı'nın] anlaşılır tinsel ışığına yönlendiriliyoruz" (Atramytiumlu Julian'a Mektup).

Böylece 6. yüzyıla ulaştığımızda, resimsel tasvirlerin sadece öğretici bir yönü olmadığını, Tanrı'nın varlığının aktif bir şekilde yansıtan bir dini üslup ve gizem olarak algılandıklarını görürüz.

Bizans İmparatoru III. Leo'nun hükümdarlığı sırasında meydana gelen olaylar, bu dönem içerisinde tetiklenir. Tam olarak bilinmeyen nedenlerden dolayı, 726 yılında III. Leo, ikonaları bir imparatorluk hükmüyle tümüyle yasaklar. Yaptığı ilk şey, sarayın giriş kapılarından biri olan Halki kapısının üstünde bulunan Meşih İsa ikonasını kaldırmak olur. Saray muhafızlarından biri ikonaya ulaşmak için bir merdiven kullanır. Merdivenin çevresinde bir grup rahibe telaş içinde toplanır ve askeri durdurmak ister. Merdiven devrilir ve asker ölür. Sinirli muhafızlar öçlerini, merdiveni deviren rahibeyi öldürerek alır. Bu rahibenin adı Theo-

dosia'dır (14. yüzyılda Konstantinopolis'teki bir kilise bu rahibe adanmış olacaktır; Aya Theodosia kilisesi veya diğer bilinen ismiyle, Gül Camii).

III. Leo'nun neden böyle bir yasa çıkarttığı hala tartışma konusudur. Bazı tezler ikona kırıcılık hareketinin, III. Leo tarafından manastırları kontrol altına almak isteğinden kaynaklandığını savunur. Bizans merkezi bir imparatorluktu. Manastır cemiyetleri ise, özerk bir statüye sahipti. Çoğu manastır geçimini ürettiği ikonalara borçluydu. Dolayısıyla, ikonaları yasaklamak, manastırların ekonomik kaynağını kesmek anlamına geliyordu. Bir başka teze göre, III. Leo Araplarla girdiği sık savaşlardan yorgun düşmüş ve istilaları, "Tanrı'dan gelen bir ceza" olarak yorumlamıştır. Hal böyleyken, bu cezanın bir nedeni olmalıydı. Araplar insan figürlerinden oluşan dini tasvirleri yasaklıyordu; Bizansın ise, dini tasvirlerle yönelik aşırı bir sevgisi vardı. Belki de Tanrı onları, putperestlik suçu işlediklerinden dolayı cezalandırıyordu. Neticesinde, III. Leo imparatorluğunun sorunları için bir günah keçisi arıyordu ve böylece ikonaları seçmiş oldu.

M.S. 754 yılında ikona karşıtları "Hiereia konsili" diye bilinen kendi konsillerini oluşturarak ikona yanlılarını aforoz etti. İkona karşıtı episkoposların ikonlara karşı temel argümanı, ikonaların Nesturîliğe teşvik ettiği düşüncesiydi. Bu düşünceye göre, ikonlar İsa'nın tanrısal doğasını değil, insansal doğasını yansıtıyordu. Dolayısıyla ikona yapanlar ve ikonalara hürmet gösterenler, insansal doğayı tanrısal doğadan ayırmaktaydılar. *Evkaristiya* (komünyon) için kullanılan öğeler ve haç figürü dışında Mesih'in varlığını yansıtan herhangi bir cisimleşme, sapkınlık ilan edildi.

İmparator III. Leo'nun ikonaları yasaklaması, Hristiyan âlemini yeniden bölmüştü. Hem batıdan hem doğudan tepkilerin gelmesi pek gecikmedi. Batı'da Papa II. Gregor, Kilisenin dogmaları ve kararlarında İmparatorun söz sahibi olamayacağını, bu türden kararların Kilisenin kendi bünyesinde çözülmesi gerektiğini ifade ederek ağır eleştirilerde bulundu. Doğu'da ise, Şamlı Yuhanna (İng. John of Damascus) ikona destekçilerinin teolojik altyapısını oluşturdu.

Yuhanna'ya göre, maddi şeyler saygı ve hürmete layık şeyler olabiliyordu. Aksini söylemek, maddeyi tümüyle kötü gören Manicilik veya Gnostikçilik sapkınlığına düşmek olurdu. Kutsal Kitap, haç, ayin objeleri, Mesih'in varlığını yansıtan sanat, vb. şeyler hürmet ve saygıya layık olmakla birlikte, asla tapınılması gereken emtialar idi. Yuhanna, hürmet gösterme ve tapınma kavramları arasında bir farktan bahsediyordu. Bununla beraber Yuhanna, ikonaları, Tanrı lütfunu ve varlığını tecrübe etmemizi kolaylaştıran ve kutsallaşma yolculuğumuzda bize yardımcı olan birer araç olarak tanımlıyordu.

M.S. 780 yılında İmparator VI. Konstantin tahta geçene kadar, ikona destekçileri sayısız zulüm politikalarına maruz kaldı. Konstantin tahta geçtiğinde 10 yaşındaydı ve henüz genç olduğundan annesi Atinalı İrini imparatorluğun fiili hükümdarı oldu. Atinalı İrini bir ikona yanlısıydı. İrini'nin teşvikiyle Batılı ve Doğulu ikona yanlısı episkoposlar toplanıp, kendi konsillerini oluşturacaklardı. II. İznik Konsili için zemin artık hazır hale getirilmişti.

II. İznik konsili ilk başta 1 Ağustos 786 yılında Konstantinopolis'teki Kutsal Havariler kilisesinde toplanmayı denedi. Fakat ikona karşıtlarının şehirde çıkarttıkları kargaşadan dolayı, konsilin adresi değişti ve episkoposlar İznik'te toplandı. Yaklaşık 300 episkoposun toplandığı konsil 24 Eylül 787'de ilk oturumunu gerçekleştirdi.

Konsilin dördüncü oturumunda, ikona sanatını destekleyen Kutsal Kitap ayetleri ve Kilise Babalarının bu konuyla ilgili görüşleri ve alıntılarına yer verildi. Antlaşma çadırının perdeleri ve antlaşma sandığı üzerinde yer alan *keruv* (melek) figürleri; Hezekiel peygamberin tapınak görünümündeki *keruv* dekorasyonları bazı örnekler olarak kullanıldı (Mısır'dan Çıkış 25:19; Çöl. Say. 7:89; İbraniler 9:5; Hezekiel 41:18). Başta Athanasius ve Nazianzoslular gibi Kilise babalarının sanatsal tasvirlerle ilgili olumlu görüşleri aktarıldı.

Altıncı oturumda, Hieria konsilindeki tutanaklar okunduktan sonra, bu konsil sapkın ilan edildi; kararları geçersiz kılındı. Yedinci oturumda, konsilin inanç amentüsü yazıldı. Bu amentüye göre: "Kutsal ve hayat veren haç, her yerde bir sembol olarak kullanıldığı gibi; Mesih İsa, Meryem, kutsal melekler, azizler ve kutsal kabul edilen kişilerin somut tasvirleri, kutsal kaplar, duvar halıları, dini giysiler vb. kiliselerin duvarları veya evlerde kullanılabilir ve hürmet ve saygıyla karşılanmalıdır. Bu tasvirlerin üzerinde derin düşünülmesi, temsil ettikleri asıl varlıkları (*prototipleri*) hararetle anımsamamıza neden olur. Dolayısıyla, onlara gayretli ve saygın bir hürmetle yaklaşmamız uygundur,

ancak imanımıza göre tek gerçek tapınış ve ibadet sadece Rab'be aittir. Görüntüye (ikonaya) sunulan hürmet temsil ettiği asıl varlıklara geçer. Dolayısıyla ikonaya hürmet gösteren, gerçekte ikonanın temsil ettiği asıl gerçek prototip'e hürmet göstermiş olur.”

Sekizinci ve son oturum 23 Ekim 787 senesinde Konstantinopolis'in Magnaura sarayında gerçekleşti. Bu oturumda, konsilin kararları episkoposlar, İrini ve VI. Konstantin tarafından imzalandı. Böylece ikona çatışmaları 60 senelik bir dönemin sonrasında, resmi olarak son bulmuş oldu. Konsilden sonra bir müddet ikona karşıtlığı imparatorluğun değişik bölgelerinde devam etse de, artık bu hareket sönen bir alev haline gelmişti.

KAYNAKÇA

ÖNSÖZ:

- ❖ Conciliar Anglican, Ask An Anglican: The Ecumenical Councils, 3 Aug 2011. <http://conciliaranglican.com/2011/08/03/ask-an-anglican-the-ecumenical-councils/>
- ❖ Ecumenical Councils. Orthodox Wiki. http://orthodoxwiki.org/Ecumenical_Councils.
- ❖ Lutheran-Orthodox Joint Commission, Seventh Meeting, The Ecumenical Councils, Common Statement, 1993. <http://www.helsinki.fi/~risaarin/lutortjointtext.html#ecum>
- ❖ Vatican I, Dei Filius ch. 3, 1. Vatican II, Lumen Gentium § 25 ¶ 2. 1983 Code of Canon Law 749 § 2.
- ❖ Türkçe Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

İZNİK KONSİLİ:

- ❖ Davis, Leo Donald. “The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology.” Michael Glazier; the Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1990, sf. 33-76.
- ❖ Duffy, John ve John Parker. “The Synodicon Vetus.” Dumbar-ton Oaks, 1979.
- ❖ Kelly, J N D. “Early Christian Doctrine” Harper Collins, San Francisco, 1978.
- ❖ Labbe, Phillip. “Traité de l'étude des conciles et de leurs collections (Conciles)” s. 257-296
- ❖ Schaff, Philip. “Nicene and Post Nicene Fathers 2- Vol. 14: The Seven Ecumenical Councils.” <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.i.html>
- ❖ Voltaire. “Philosophical Dictionary.” (Felsefe Sözlüğü) 1764.

- ❖ Yalduz, Alparslan. “Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili.” T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Cilt: 12, Sayı:2, 2003. sf. 286.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uluifd/article/view/5000017982>.

KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ:

- ❖ Davis, Leo Donald. “The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology.” Michael Glazier; the Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1990, sf. 81-130.
- ❖ Schaff, Philip. “Ante-Nicene and Nicene Fathers, 2- Vol. 3: Theodoret, Jerome, Gennadius, & Rufinus: Historical Writings.” Athanasius’un Apion’a Mektubu Alexandros ve Arius ile ilgili bahisleri içerir:
<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf203.iv.viii.i.xiv.html?highlight=athanasius,serapion#highlight>
- ❖ Ibid. “Nicene and Post Nicene Fathers 2- Vol. 14: The Seven Ecumenical Councils”
<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.i.html>

EFES KONSİLİ:

- ❖ Common Christological Declaration between the Catholic Church and the Assyrian Church of the East:
http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/documents/rc_pc_chrstuni_doc_11111994_assyrian-church_en.html
- ❖ Davis, Leo Donald. “The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology.” Michael Glazier; the Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1990, sf. 134-166.
- ❖ Jenkins, Phillip. “Jesus Wars.” Harper Collins, New York, 2010, sf. 129-169.

- ❖ Louth, Andrew. “John Chrysostom to Theodoret of Cyrillus,” in Frances Young, Lewis Ayres and Andrew Young, eds, *The Cambridge History of Early Christian Literature*, 2010, sf. 348.
- ❖ McGuckin, John Anthony. “St. Cyril of Alexandria: The Christological Controversy : Its History, Theology, and Text.” St. Vladimir's Seminary Press, 2004, sf. 19-78
- ❖ Nestorius, “The Bazaar of Heraclides.” İngilizce çeviri: <http://www.tertullian.org/fathers/#Nestorius>
- ❖ Schaff, Philip. “Nicene and Post Nicene Fathers 2- Vol. 14: The Seven Ecumenical Councils.” <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.i.html>

KALKEDON KONSİLİ:

- ❖ Davis, Leo Donald. “The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology.” Michael Glazier; the Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1990, sf. 170-203.
- ❖ Jenkins, Phillip. “Jesus Wars.” Harper Collins, New York, 2010, sf. 199-228.
- ❖ Schaff, Philip. “Nicene and Post Nicene Fathers 2- Vol. 14: The Seven Ecumenical Councils.” <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.i.html>

İKİNCİ KONSTANTİNOPOLİS KONSİLİ:

- ❖ Davis, Leo Donald. “The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology.” Michael Glazier; the Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1990, sf. 207-252.
- ❖ Schaff, Philip. “Nicene and Post Nicene Fathers 2- Vol. 14: The Seven Ecumenical Councils.” <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.i.html>
- ❖ Straub, Johannes. “Acta Conciliorum Oecumenicorum.” Tomus IV, volumen I, Berlin: 1979.

ÜÇÜNCÜ KONSTANTİNÖPOLİS KONSİLİ:

- ❖ Bury, John B. “A history of the later Roman empire from Arcadius to Irene, Volume 2” sf. 294-296.
- ❖ Davis, Leo Donald. “The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology.” Michael Glazier; the Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1990, sf. 258-287.
- ❖ Schaff, Philip. “Nicene and Post Nicene Fathers 2- Vol. 14: The Seven Ecumenical Councils.”
<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.i.html>

İKİNCİ İZNİK KONSİLİ:

- ❖ Cormack, Robin, Writing in Gold, Byzantine Society and its Icons, 1985, George Philip, London
- ❖ Davis, Leo Donald. “The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology.” Michael Glazier; the Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1990, sf. 290-319.
- ❖ Schaff, Philip. “Nicene and Post Nicene Fathers 2- Vol. 14: The Seven Ecumenical Councils.”
<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.i.html>
- ❖ Türkçe Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.